

การพัฒนาารูปแบบโรงเรียนผู้สูงอายุโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน
THE DEVELOPMENT OF THE ELDERLY SCHOOLS MODEL
BY COMMUNITY BASED EDUCATION

Corresponding author¹
mingkwan@g.swu.ac.th

มิ่งขวัญ คงเจริญ¹ และ กัมปนาท บริบูรณ์²
Mingkwan Kongjarecn¹ and Gumpanat Boriboon²

Received: May 14, 2021

Revised: June 29, 2021

Accepted: June 30, 2021

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ (1) สำรวจและศึกษาสภาพลักษณะโรงเรียนผู้สูงอายุในประเทศไทย (2) วิเคราะห์องค์ประกอบและรูปแบบของโรงเรียนผู้สูงอายุที่ประสบความสำเร็จ และ (3) จัดทำแนวทางการพัฒนารูปแบบโรงเรียนผู้สูงอายุในประเทศไทย ใช้การวิจัยแบบผสวนวิธี ผลการศึกษา พบว่า **สภาพลักษณะโรงเรียนผู้สูงอายุในประเทศไทย** พบว่า โรงเรียนผู้สูงอายุส่วนใหญ่ออกตั้งขึ้นโดยหน่วยงานในพื้นที่และมีการดูแลในรูปแบบที่แตกต่างกัน สภาพลักษณะของโรงเรียนมีการปรับพื้นที่ให้เหมาะสมกับการใช้งานและความปลอดภัยของผู้สูงอายุ มีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้การสนับสนุน มีผู้นำ/ผู้บริหารโรงเรียนที่มีวิสัยทัศน์ และมีหน่วยงานสนับสนุนบุคลากรมาเป็นวิทยากรให้กับโรงเรียน **องค์ประกอบของโรงเรียนผู้สูงอายุที่ประสบความสำเร็จ** พบว่า มีองค์ประกอบดังนี้ (1) มีความเข้มแข็งของกลุ่ม แกนนำ สมาชิก (2) มีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย (3) มีเป้าหมายร่วมกัน (4) มีกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง หลากหลาย (5) มีกองทุนงบประมาณ (6) มีการบริหารจัดการที่ดี มีการจัดการตนเอง (7) มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (8) มีความเกื้อกูลสามัคคี ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (9) มีคุณค่า ได้รับการยกย่อง มีส่วนร่วมทำประโยชน์ต่อชุมชน และ (10) มีการถ่ายทอดประสบการณ์ สืบสาน ภูมิปัญญาท้องถิ่นสำหรับรูปแบบของโรงเรียนมี 3 รูปแบบ (1) ชุมชนจัดการตนเอง (2) พึ่งพาหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ และ (3) แบบบูรณาการ **แนวทางการพัฒนาโรงเรียนผู้สูงอายุในประเทศไทย** มีความสอดคล้องกับรูปแบบการพัฒนา 4 ด้าน คือ (1) การพัฒนาอัตลักษณ์ของโรงเรียน (2) การพัฒนาโรงเรียนในฐานะของการเป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้ (3) การเผยแพร่องค์ความรู้ของสมาชิกในโรงเรียน และ (4) การมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างโรงเรียนและคนในสังคม

คำสำคัญ: ผู้สูงอายุ, โรงเรียนผู้สูงอายุ, แนวคิดชุมชนเป็นฐาน, การพัฒนารูปแบบ

^{1,2} ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ภาควิชาการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษาตลอดชีวิต คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ABSTRACT

Research have the objectives are (1) to survey and study the characteristics of the elderly school in Thailand (2) to analyze the composition and the model of the successful elderly school and (3) to develop the guidelines of the model of the school of the elderly in Thailand. The researchers used mixed methods research

The study found that:

1. The Thailand elderly school characteristics. Most of the elderly schools in Thailand was established by the local government administration and various of management programs, the elderly schools area has been adjust to utilize and elderly safety system. The local government Organizations are support activities and lead by the leaders and school boards administration and the networking and stakeholders are willing to support as instructors or facilitators for elderly schools.

2. The composition of a successful elderly school consists of the strength of the leader group and members, participation of network partners, having the goals, have continuous and diverse activities, transferring of knowledge, convey wisdom experience, receive funds and budgets to support, self-management, have unity and help each other, give the value and participate in the benefit of the community. They are 3 models of the elderly schools which are by (1) self-managed communities (2) relying on government in the area and (3) the integrated model

3. The development of the elderly schools in Thailand have 4 ways to develop: (1) the uniqueness of the elderly school (2) the learning space (3) the dissemination of knowledge of the elderly school members and (4) Interaction between the school, the elderly and people in society

Keywords: The Elderly, The Elderly School, Community - Based Education,
The Development Model

บทนำ

โครงสร้างสังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561) การพัฒนาศักยภาพหรือการส่งเสริมภาวะพหุพลังของผู้สูงอายุในช่วงอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไปหรือวัยหลังเกษียณ ส่งผลให้มีแนวคิดจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนศักยภาพและทักษะผู้สูงอายุในพื้นที่ของตนเองอย่างครอบคลุมบริบททุกด้านทั้งกาย จิต เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยการนำแนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตมาใช้ในการจัดการศึกษาและจัด

กิจกรรมเพื่อเพิ่มพูนความรู้ ทักษะชีวิตที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิตที่ผู้สูงอายุต้องการและสนใจ ผ่านการสนับสนุนจากวิทยากรจิตอาสาหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในขณะที่เดียวกันโรงเรียนผู้สูงอายุเป็นพื้นที่แสดงศักยภาพ โดยการถ่ายทอดองค์ความรู้ ภูมิปัญญา และประสบการณ์ที่สั่งสมของผู้สูงอายุให้แก่บุคคลอื่น (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2562 และ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, 2560)

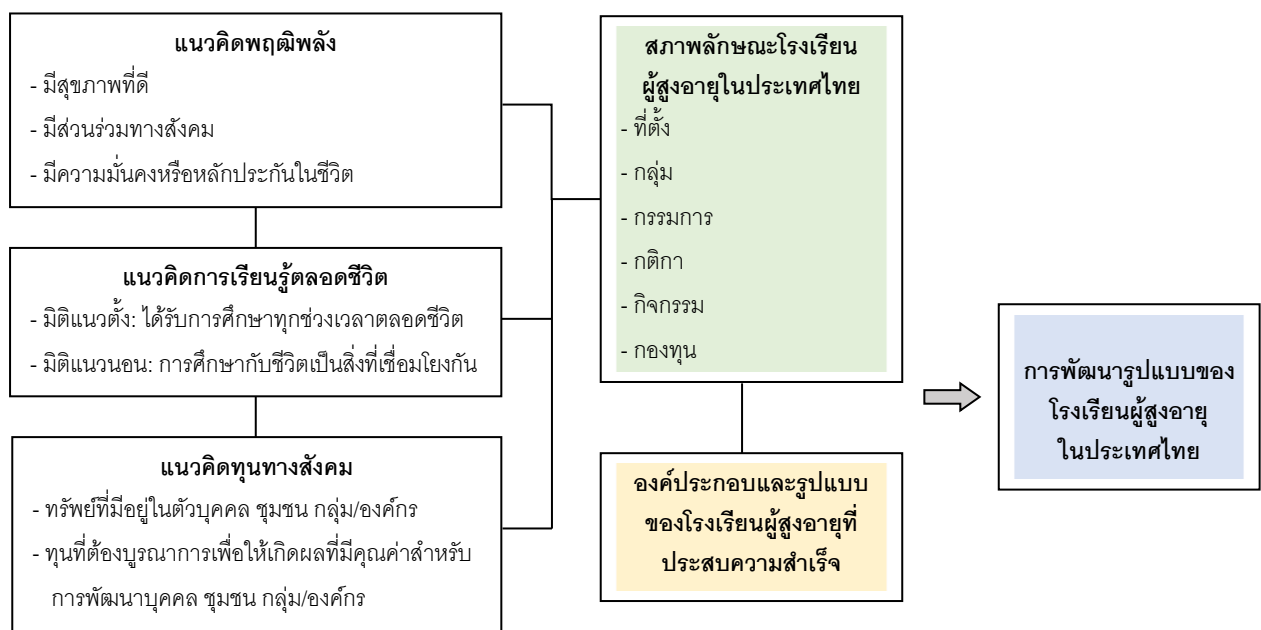
การดำเนินงานของโรงเรียนผู้สูงอายุในประเทศไทยมีลักษณะการจัดการและดำเนินงานที่แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับบริบทและบทบาทภารกิจของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในแต่ละพื้นที่ เช่น โรงเรียนที่อยู่ภายใต้การดูแลขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่น สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ชุมชนจัดการตัวเอง เป็นต้น ส่งผลให้สถานที่ตั้ง การบริหารจัดการ และหลักสูตรมีความแตกต่างกัน ด้วยเหตุนี้จึงเห็นได้ว่ายังไม่มีรูปแบบมาตรฐานหลักของโรงเรียนผู้สูงอายุ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการสำรวจศึกษาสภาพลักษณะโรงเรียนผู้สูงอายุ เพื่อนำมาอธิบายรูปแบบของโรงเรียนผู้สูงอายุที่มีในประเทศไทย และหาแนวทางการพัฒนารูปแบบโรงเรียนผู้สูงอายุในประเทศไทยต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

การวิจัยการพัฒนารูปแบบโรงเรียนผู้สูงอายุโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน มีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. สำรวจและศึกษาสภาพลักษณะโรงเรียนผู้สูงอายุในประเทศไทย
2. วิเคราะห์องค์ประกอบและรูปแบบของโรงเรียนผู้สูงอายุที่ประสบความสำเร็จ
3. จัดทำแนวทางการพัฒนารูปแบบโรงเรียนผู้สูงอายุในประเทศไทย

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์การวิจัยได้ดังนี้

1) ผลการศึกษาสภาพลักษณะโรงเรียนผู้สูงอายุในประเทศไทย

จากการสำรวจและศึกษาสภาพลักษณะโรงเรียนผู้สูงอายุในประเทศไทยจำนวน 526 แห่ง พบว่าโรงเรียนผู้สูงอายุส่วนใหญ่ก่อตั้งในปี พ.ศ. 2560 (59.33%) โดยมีหน่วยงานองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้รับผิดชอบดูแลเป็นส่วนใหญ่ (83.08%) รองลงมาคือ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (71.29%) เป็นผลมาจากหน่วยงานภาครัฐของทั้งสองหน่วยงานที่มีข้อกำหนดนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการดูแลผู้สูงอายุ จึงส่งเสริมการก่อตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุในพื้นที่ และได้ทำงานร่วมกับเครือข่ายอื่น ๆ เช่น ชมรมผู้สูงอายุ สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย วัด ทหาร ตำรวจ และภาคเอกชนเข้ามาร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการสนับสนุนการดำเนินงาน

สถานที่ตั้ง โรงเรียนผู้สูงอายุนิยมตั้งในสถานที่ราชการ (77.95%) โดยการนำเอาพื้นที่บางส่วนของหน่วยงานที่รับผิดชอบมาจัดสรรพื้นที่สำหรับจัดกิจกรรม โดยเฉพาะในชั้นแรกหรือลักษณะเป็นอาคารชั้นเดียว (49.62%) ประกอบไปด้วยห้องเรียน ห้องน้ำ ลานเอนกประสงค์ที่เหมาะสมกับการใช้งานของผู้สูงอายุ

ข้อมูลกลุ่มนักเรียนผู้สูงอายุ ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงมากกว่านักเรียนผู้สูงอายุเพศชาย 3 เท่า และส่วนใหญ่อยู่ในช่วงอายุอยู่ประมาณ 60 ถึง 69 ปี (81.37%) สำเร็จการศึกษาในระดับประถมศึกษาเป็นหลัก (54.97%) มีสถานะรายได้ทางครอบครัวอยู่ในระดับพออยู่พอกิน (90.49%) คุณลักษณะของนักเรียนผู้สูงอายุที่โรงเรียนผู้สูงอายุส่วนใหญ่ต้องการ คือมีจิตใจเบิกบาน แจ่มใส คิดบวก รองลงมา คือ มีลักษณะทางกายภาพแข็งแรงและช่วยเหลือตนเองได้ โดยไม่มีโรค หรือมีโรคแต่ควบคุมได้ และมีการเข้าร่วมกับโรงเรียนผู้สูงอายุเป็นประจำ เป็นผู้ที่มีความสามารถดูแลตนเองได้ พร้อมทั้งเป็นผู้ที่บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวมได้

คณะกรรมการบริหารโรงเรียนผู้สูงอายุ ประกอบไปด้วยครูใหญ่หรือผู้อำนวยการโรงเรียนผู้สูงอายุ (88.97%) และมีคณะกรรมการหรือแกนนำในการขับเคลื่อนจากเจ้าหน้าที่หน่วยงานที่รับผิดชอบ (80.99%) ทั้งยังมีที่ปรึกษาและวิทยากรจิตอาสาที่ร่วมดำเนินงานภายในโรงเรียนผู้สูงอายุ (74.71%) นอกจากการบริหารจัดการยังมีการกำหนด

กติกาและกิจกรรม ให้นักเรียนผู้สูงอายุได้ชุดประจำโรงเรียนผู้สูงอายุของตนเองมาเรียนและเข้าเรียนอย่างสม่ำเสมอ รวมถึงกำหนดหลักสูตรประจำโรงเรียนผู้สูงอายุของตนเองผ่านการรับรองหลักสูตรจากกรมกิจการผู้สูงอายุ สำนักงานอนามัย และจากมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ที่เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำหลักสูตรสำหรับโรงเรียนผู้สูงอายุ นิยมจัดการเรียนการสอนหนึ่งครั้งต่อสัปดาห์ (67.82%) ในทุกวันศุกร์ (25.29%) มุ่งเน้นการจัดกิจกรรมประเภทส่งเสริมสุขภาพร่างกาย อารมณ์ จิตใจ และสังคมของผู้สูงอายุเป็นหลัก (93.16%) รองลงมา คือ กิจกรรมประเพณีนันทนาการ (78.71%)

กองทุนหรือเงินทุนในการบริหารจัดการ เนื่องด้วยโรงเรียนผู้สูงอายุส่วนใหญ่รับผิดชอบดูแลโดยตรงกับหน่วยงานภาครัฐ จึงส่งผลให้เงินทุนมาจากหน่วยงานที่รับผิดชอบเป็นหลัก (61.79%) รองลงมา คือ มีการรับบริจาค (22.43%) เพื่อให้โรงเรียนผู้สูงอายุสามารถดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่องต่อไป

2) ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบและรูปแบบของโรงเรียนผู้สูงอายุที่ประสบความสำเร็จ

การวิเคราะห์องค์ประกอบและรูปแบบของโรงเรียนผู้สูงอายุที่ประสบความสำเร็จ 4 แห่ง โดยเป็นโรงเรียนผู้สูงอายุที่มีผลการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ โรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลยุหว่า อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ (ภาคเหนือ) วิทยาลัยผู้สูงอายุจังหวัดพิจิตร สาขาตำบลลำประดา อำเภอ บางมูลนาก จังหวัดพิจิตร (ภาคกลาง) โรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลเมืองเดชอุดม อำเภอเดชอุดม จังหวัด อุบลราชธานี (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ) และโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลอ่าวลึกใต้ อำเภออ่าวลึก จังหวัดกระบี่ (ภาคใต้) มีสภาพลักษณะและข้อมูลพื้นฐานดังนี้

โรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลยุหว่า อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

โรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลยุหว่า เริ่มก่อตั้งในปีพ.ศ.2554 โดยเริ่มจากการศึกษาดูงาน โรงเรียนผู้สูงอายุตำบลท่าซึกเหล็ก จังหวัดเชียงใหม่ มาเป็นต้นแบบของการดำเนินงาน มีการเปิดการเรียนการสอนทุกวันศุกร์ โดยตารางสอนของโรงเรียนมีการทำกิจกรรมตั้งแต่ 9 โมงเช้าถึงเที่ยงวัน มีการเปิดการเรียนการสอน ทั้งหมด 2 ภาคเรียน ได้แก่ ปลายเดือนพฤษภาคมถึงเดือนกันยายนและเดือนพฤศจิกายนถึงมีนาคมเพื่อให้ สอดคล้องกับช่วงเวลาปิด-เปิดของโรงเรียนในระบบ

สถานที่ตั้ง โรงเรียนใช้อาคารเอนกประสงค์ชุมชนหมู่ที่ 4 ซึ่งเป็นศูนย์กลางของหมู่บ้านทั้ง 14 หมู่บ้านในพื้นที่ โดยมีระยะทางอยู่ใกล้กับตลาดกิวแลหลวงที่เป็นตลาดชุมชนเพียง 100 เมตร แต่มีระยะทาง อยู่ไกลกับสถานที่ราชการ ได้แก่ เทศบาล และ สถานีตำรวจประมาณ 6 กิโลเมตร องค์ประกอบหลักของ โรงเรียนผู้สูงอายุตำบลยุหว่า มีดังนี้

กติกากิจกรรม มีการกำหนดให้นักเรียนผู้สูงอายุใส่เครื่องแบบเป็นเสื้อผ้าฝ้ายสีชมพูตรงอก ซ้ายปักรูปดอกกล้วยไม้ ต่อมา มีการเปลี่ยนเป็นเสื้อโปโลสีชมพูปักชื่อโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลยุหว่า คณะกรรมการดำเนินงานเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่ได้รับความน่าเชื่อถือของคนในตำบลยุหว่า ในปัจจุบัน ผู้อำนวยการโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลยุหว่า คือ แม่บัวแก้ว เป็นแกนนำการดำเนินงานของโรงเรียน รวมทั้งได้รับการสนับสนุนจากภาคีเครือข่าย ทั้งหน่วยงานภาครัฐ (สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคง ของมนุษย์จังหวัดเชียงใหม่ สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย องค์การ ปกครองท้องถิ่น บ้านธรรมปกรณ) และจิตอาสา (อาสาสมัครสาธารณสุข อาสาสมัครผู้สูงอายุ ครูเกษียณ นิติ กรเทศบาลตำบลยุหว่า) ในด้านงบประมาณและบุคลากรจิตอาสา โดยมีการกำหนดให้นักเรียนมีอายุอย่างน้อย 60 ปี ไม่มีการกำหนดระยะเวลาจบการหลักสูตร นอกจากนี้โรงเรียนเทศบาลตำบลยุหว่า มีการจัด

กิจกรรมส่งเสริมประกอบอาชีพให้กับนักเรียนผู้สูงอายุ ผ่านการขายผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากการร่วมมือทำของนักเรียนผู้สูงอายุ เช่น การขายพวงหรีด และการขายกระเป๋าผ้า เป็นต้น

วิทยาลัยผู้สูงอายุจังหวัดพิจิตร สาขาตำบลลำประดา อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร

วิทยาลัยผู้สูงอายุแห่งนี้ ได้เริ่มก่อตั้งในปี พ.ศ. 2541 จากที่ชมรมผู้สูงอายุจัดตั้งขึ้นโดยการรวมตัวของชาวบ้านในพื้นที่ตำบลลำประดา จากนั้นมีการทำกิจกรรมร่วมกับชมรมผู้สูงอายุอื่น ๆ ในอำเภอใกล้เคียงอย่างต่อเนื่อง จนได้รับการยกย่องให้เป็นชมรมผู้สูงอายุต้นแบบ ส่งผลให้ในปี พ.ศ. 2557 ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากพัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ (ศพอส.) เพื่อสร้างสถานที่รวมตัวทำกิจกรรม

สถานที่ตั้ง โรงเรียนใช้อาคารแก้วฟ้า ที่ตั้งอยู่ภายในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลลำประดา ต่อมาองค์การบริหารส่วนจังหวัดนำหลักสูตรโรงเรียนผู้สูงอายุจากมหาวิทยาลัยขอนแก่น มาพัฒนาเป็นโรงเรียนผู้สูงอายุในนาม “วิทยาลัยผู้สูงอายุ” สาขาลำประดา ในปีพ.ศ. 2559 เปิดการเรียนการสอนทุกวันพฤหัสบดี โดยตารางสอนของโรงเรียนมีการทำกิจกรรมตั้งแต่ 9 โมงเช้าถึงเที่ยงวัน เป็นระยะเวลา 9 เดือน เนื่องจากตั้งอยู่ในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลลำประดา และมีสถานที่สำคัญใกล้เคียง ได้แก่ สถานีตำรวจ, โรงเรียน และตลาดชุมชน จึงส่งผลให้เป็นศูนย์กลางของตำบล องค์ประกอบหลักของวิทยาลัยผู้สูงอายุ ได้แก่

กลุ่มนักเรียนสูงอายุ วิทยาลัยผู้สูงอายุ สาขาลำประดา มีการกำหนดรับสมัครนักเรียนผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปจำนวน 30 คนต่อรุ่น และเป็นคนในพื้นที่ตำบลลำประดา มีการกำหนดเครื่องแบบให้นักเรียนผู้สูงอายุในแต่ละรุ่น เป็นเสื้อคอปก ปักชื่อโรงเรียนและหน่วยงานสนับสนุน โดยสีของเครื่องแบบจะแตกต่างกันในแต่ละรุ่น

ในส่วนของคณะกรรมการดำเนินงานเป็นบุคคลที่มาจากหลายภาคส่วน ได้แก่ นายกองค้ำการบริหารส่วนตำบล ผู้อำนวยการโรงพยาบาล อาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุ และจิตอาสา เป็นต้น นอกจากนี้หลักสูตรของวิทยาลัยผู้สูงอายุ สาขาตำบลลำประดานำหลักสูตรของมหาวิทยาลัยขอนแก่น “วิทยาศาสตร์สุขภาพและเศรษฐกิจชุมชนสำหรับผู้สูงอายุ” มาใช้

กติกา ผู้สูงอายุที่จะสำเร็จการศึกษาและได้รับวุฒิปัตร์ ต้องผ่านเงื่อนไขการเรียนเข้าเรียนเกินร้อยละ 80 ของหลักสูตร รวมถึงวิทยาลัยผู้สูงอายุสาขาลำประดาได้รับงบประมาณสนับสนุนกองทุนภายในจากกองทุนออมเงินวันละบาทและค่าบำรุง 30 บาท และกองทุนภายนอกจากงบสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดพิจิตร เงินบริจาค และเงินจากงบประมาณร่วมกันของภาครัฐ เอกชน ประชาชน และประชาสังคม

โรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลเมืองเดชอุดม อำเภอเดชอุดม จังหวัดอุบลราชธานี

โรงเรียนแห่งนี้ได้เริ่มก่อตั้งในปี พ.ศ. 2557 โดยเทศบาลเมืองเดชอุดมได้รับงบประมาณก่อตั้งศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ (ศพอส.) เพื่อเป็นศูนย์กลางในการทำกิจกรรมของผู้สูงอายุในพื้นที่ ต่อมาปี พ.ศ. 2559 สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) ให้ความสำคัญ

กับแนวโน้มผู้สูงอายุติดบ้านที่อาจจะนำไปสู่ปัญหาผู้สูงอายุติดเตียงในพื้นที่ จึงจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลเมืองเดชอุดมในปี พ.ศ. 2560 โดยมีการเปิดการเรียนการสอนทุกวันศุกร์ ช่วงเวลา 9 โมงเช้าถึงเที่ยงวัน หนึ่งเดือนมีการเรียน 4 ครั้ง แบ่งเป็น การร่วมกิจกรรมของเทศบาล 2 ครั้ง และการเรียนของสำนักงานการศึกษานอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานอำเภอ 2 ครั้ง และระยะเวลาของหลักสูตร 2 ปี ซึ่งที่ตั้งของโรงเรียนอยู่ใกล้บริเวณแหล่งชุมชนส่งผลให้ผู้สูงอายุเดินทางมาโรงเรียนได้อย่างสะดวกสบาย โดยโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลเมืองเดชอุดม มีองค์ประกอบหลักของโรงเรียนดังนี้

กติกากิจกรรม นักเรียนผู้สูงอายุของโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลเมืองเดชอุดมมีจำนวน 130 คน ต่อรุ่น มีการกำหนดเครื่องกายเป็นชุดนักเรียนและชุดพลະสีเขียวคอปกสีดำ ด้านหลังปักชื่อโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลเมืองเดชอุดม เนื่องจากหลักสูตรการเรียนเป็นการแบ่งการดำเนินงานระหว่างเทศบาลเมืองเดชอุดม และ กศน. ในส่วนของหลักสูตรของเทศบาลเมืองเดชอุดมไม่มีการกำหนดหลักสูตรที่แน่นอน เป็นการจัดกิจกรรมตามความต้องการของนักเรียนผู้สูงอายุ ในขณะที่ กศน. มีเงื่อนไขให้ผู้สูงอายุที่มีวุฒิการศึกษาต่ำกว่าระดับมัธยมศึกษาตอนปลายให้ลงทะเบียนเรียนในหลักสูตรการศึกษานอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 นอกจากนี้การดำเนินงานโรงเรียนผู้สูงอายุยังได้รับการสนับสนุนเพิ่มเติมจากโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชเดชอุดม ปราชญ์ชาวบ้าน และตัวแทนของนักศึกษา ทั้งนี้งบประมาณ การดำเนินงานได้รับมาจากค่าลงทะเบียนเรียนจาก กศน. ทุนสนับสนุนจากเทศบาลในการจัดกิจกรรม และเงินบริจาค

โรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลอ่าวลึกใต้ อำเภออ่าวลึก จังหวัดกระบี่

โรงเรียนแห่งนี้เริ่มจากรวมตัวของผู้สูงอายุในชุมชนกลายเป็นชมรมผู้สูงอายุขึ้นในปีพ.ศ.2555 และมีการจัดกิจกรรมในพื้นที่โรงเรียนอ่าวลึกใต้ ต่อมาได้รับงบประมาณสนับสนุนจากหลายหน่วยงาน อาทิ เช่น สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดกระบี่ กศน. กระทรวงแรงงาน และภาคเอกชน เป็นต้น รวมถึงเงินรางวัลจากการประกวดชุมชนธรรมมาภิบาล ก่อให้เกิดการปรับปรุงอาคารสำหรับจัดกิจกรรมของผู้สูงอายุ ในปีพ.ศ. 2560 คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ได้จัดกิจกรรมให้ความรู้เกี่ยวกับการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตและแนวทางการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ ส่งผลให้ปีพ.ศ. 2561 ได้ก่อตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลอ่าวลึกใต้ โดยมีการเรียนสอนในวันพฤหัสบดีของสัปดาห์ที่ 2 และ 4 ของเดือน ซึ่งมีที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ของเทศบาลตำบลอ่าวลึกใต้ซึ่งเป็นพื้นที่ศูนย์กลางของตำบล มีระยะทางใกล้กับตลาดชุมชน วัด และสถานีตำรวจ

นักเรียนโรงเรียนเทศบาลตำบลอ่าวลึกใต้เป็นผู้สูงอายุที่อยู่ในตำบลอ่าวลึกใต้ เครื่องแบบของนักเรียนผู้สูงอายุ แบ่งเป็น ชุดป่าเตี๊ยะที่กำหนดให้นักเรียนนำมาเอง และเสื้อโปโลสีเขียวพร้อมปักชื่อโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลอ่าวลึกใต้ ในส่วนของคณะกรรมการดำเนินงานมาจากหลากหลายหน่วยงาน อาทิเช่น เทศบาลตำบลอ่าวลึกใต้ พมจ. โรงพยาบาลอ่าวลึก และคนในชุมชน เป็นต้น โดยมีหลักสูตร “การเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ (โรงเรียนผู้สูงอายุ)” ซึ่งประกอบไปด้วยด้านการดูแลสุขภาพที่จำเป็นสำหรับ

ผู้สูงอายุ ด้านนั้นหนาการณ์ในการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ด้านการพัฒนาจิตใจ ด้านการใช้ชีวิตอย่างมีความสุข และด้านเทคโนโลยีการสื่อสารสำหรับผู้สูงอายุ ซึ่งมีการประเมินผลของนักเรียนเมื่อสิ้นสุดโครงการ จากสมุดบันทึกรายละเอียดการร่วมกิจกรรม แบ่งเป็น ระดับดีเด่น ดี และชมเชย อีกทั้งโรงเรียนผู้สูงอายุได้งบประมาณด้านการดำเนินงานจากเทศบาลตำบลอ่าวลึกก็ได้ เครือข่ายที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียนผู้สูงอายุ และการจัดตั้งกองทุนทอดผ้าป่า

องค์ประกอบของโรงเรียนผู้สูงอายุที่ประสบความสำเร็จ

จากการศึกษาพบว่าองค์ประกอบของโรงเรียนผู้สูงอายุที่ประสบความสำเร็จ มีดังนี้

1. ความเข้มแข็งของกลุ่ม/แกนนำและสมาชิก กล่าวคือ การเริ่มต้นของการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ จำเป็นต้องมีผู้นำหรือแกนนำที่มีความรู้และได้รับการยอมรับในชุมชน ตัวอย่างเช่น ข้าราชการครูเกษียณเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในการจัดการเรียนการสอน ผู้นำท้องถิ่นเป็นผู้ที่สามารถรวมกลุ่มผู้สูงอายุมาทำกิจกรรมร่วมกันได้ รวมถึงชมรมผู้สูงอายุเป็นกลุ่มที่มีความพร้อมในการทำกิจกรรม เป็นต้น
2. การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย กล่าวคือ หน่วยงานในพื้นที่เป็นกำลังสำคัญในการดำเนินงานของโรงเรียนผู้สูงอายุ ตัวอย่างเช่น การเป็นวิทยากรถ่ายทอดองค์ความรู้ การเป็นส่วนหนึ่งของคณะกรรมการดำเนินงาน และการเป็นผู้สนับสนุนด้านงบประมาณ
3. การมีเป้าหมายร่วมกัน กล่าวคือ โรงเรียนผู้สูงอายุมีการกำหนดเป้าหมายการดำเนินงานที่ชัดเจน ส่งผลให้มีวางแผนโครงสร้างการทำงานและรูปแบบกิจกรรมที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริงและมีความต่อเนื่อง
4. การมีกิจกรรมอย่างต่อเนื่องและหลากหลาย กล่าวคือ โรงเรียนผู้สูงอายุจะดำเนินงานได้จะต้องมีกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง โดยหลักสูตรและกิจกรรมที่จัดขึ้นจะต้องสามารถตอบสนองความต้องการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ และนำไปปฏิบัติใช้ได้จริง ตามความหลากหลายของผู้สูงอายุที่มีความถนัดและประสบการณ์ที่แตกต่างกัน
5. การมีกองทุนและงบประมาณสนับสนุน กล่าวคือ โรงเรียนจะดำเนินการได้ต้องมียุทธศาสตร์ในการทำงาน ซึ่งแหล่งงบประมาณมีทั้งการขอรับการอุดหนุนจากรัฐ การเขียนโครงการเพื่อขอทุนสนับสนุนจากกองทุนต่าง ๆ การขอรับบริจาค และการหารายได้จากผลิตภัณฑ์
6. การบริหารจัดการที่ดีและการจัดการตนเอง กล่าวคือ การบริหารหรือการจัดการทรัพยากรอย่างเป็นระบบ ทั้งในด้านบุคลากร งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ การจัดการ มีการวางแผนที่ดี กระบวนการดำเนินงาน การติดตามประเมินผล ทบทวน ปรับปรุง และพัฒนาจนเกิดกระบวนการเรียนรู้ ทักษะ ประสบการณ์ ในการพัฒนาหรือจัดการกับสิ่งต้องการหรือแก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเอง เพื่อให้การดำเนินงานหรือกิจกรรมบรรลุเป้าหมายที่กำหนดได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

7. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ กล่าวคือ โรงเรียนผู้สูงอายุเป็นพื้นที่ที่มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกันทำให้เกิดความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ จนกระทั่งส่งผลต่อความคิด ทศนคติ และการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมของคน ๆ นั้น

8. ความเกื้อกูล สามัคคี และการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน กล่าวคือ กลุ่มของผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมในโรงเรียนมีความผูกพันและมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมจนทำให้เกิดความรู้สึก เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และไม่ทอดทิ้งกัน

9. การมีคุณค่า ได้รับการยกย่อง และมีส่วนร่วมทำประโยชน์ต่อชุมชน กล่าวคือ ผู้สูงอายุที่เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของโรงเรียนผู้สูงอายุ เห็นคุณค่าในตัวเอง มีความรู้ มีสติปัญญา มีความสามารถ รวมถึงมีประสบการณ์ ที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการสร้างคุณประโยชน์ต่อชุมชนและสังคมจนเป็นที่ยอมรับ

10. การถ่ายทอดประสบการณ์และสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น กล่าวคือ การนำความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นของผู้สูงอายุ ที่ผ่านการปฏิบัติและพัฒนาให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน และนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสืบสานจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง

รูปแบบของโรงเรียนผู้สูงอายุที่ประสบความสำเร็จ

จากการศึกษาในส่วนรูปแบบของโรงเรียนผู้สูงอายุโดยใช้ชุมชนเป็นฐานที่ประสบความสำเร็จสามารถแบ่งได้เป็น 3 รูปแบบหลัก ดังนี้

รูปแบบที่ 1 โรงเรียนผู้สูงอายุโดยชุมชนจัดการตนเอง กล่าวคือ โรงเรียนผู้สูงอายุดำเนินกิจกรรมด้วยการวางแผนและการทำงานร่วมกันของสมาชิกในชุมชน โดยมีแกนนำและสมาชิกในชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินการขับเคลื่อนในโรงเรียนผู้สูงอายุ ถึงแม้ว่าจะได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ แต่การอำนาจในการจัดการทั้งหมดเป็นของ แกนนำและสมาชิกในโรงเรียนผู้สูงอายุ ส่วนการจัดหางบสนับสนุนในการบริหารและการทำงาน ได้รับงบประมาณมาจากภายนอกจากการเขียนโครงการเพื่อหาทุนสนับสนุนและงบประมาณภายในจากการหารายได้ของโรงเรียนผู้สูงอายุ ได้แก่ การจำหน่ายผลิตภัณฑ์ และการได้รับค่าตอบแทนจากการแสดงศิลปวัฒนธรรม

รูปแบบที่ 2 โรงเรียนผู้สูงอายุโดยพึ่งพาหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ กล่าวคือ โรงเรียนผู้สูงอายุดำเนินกิจกรรมโดยมีหน่วยงานในพื้นที่ให้การสนับสนุนช่วยเหลือ ผ่านการเข้าร่วมเป็นกลุ่มกรรมการ และการให้ทุนในการจัดกิจกรรม ได้แก่ เทศบาล อบต. อบจ. รพ.สต. กศน. และ พมจ.

รูปแบบที่ 3 โรงเรียนผู้สูงอายुरูปแบบบูรณาการ กล่าวคือ โรงเรียนผู้สูงอายุที่เป็นรูปแบบที่ชุมชนจัดการตนเองร่วมกับการพึ่งพาหน่วยงานภาครัฐ โดยหน่วยงานภาครัฐเป็นผู้สนับสนุนทางด้านงบประมาณและหลักสูตรการเรียนการสอน ซึ่งแกนนำและสมาชิกในชุมชนเป็นผู้ดำเนินงานให้สอดคล้องกับแผนการดำเนินงานของภาครัฐ

3) แนวทางการพัฒนารูปแบบโรงเรียนผู้สูงอายุโดยใช้ชุมชนเป็นฐานในประเทศไทย

เป้าหมายสูงสุดของโรงเรียนผู้สูงอายุ คือ การพัฒนาให้ผู้เรียนมีสุขภาพที่ดีทั้งทางด้านกาย จิต และสังคม รวมถึงการมีศักดิ์ศรีและการพึ่งพาตนเองได้ ดังนั้นการที่โรงเรียนผู้สูงอายุประสบความสำเร็จตามเป้าหมายได้นั้น ต้องผ่านกระบวนการวิเคราะห์ปัญหาและหาแนวทางการแก้ไข เพื่อให้โรงเรียนผู้สูงอายุมีความยั่งยืนด้วยตนเอง ผ่านข้อค้นพบในพื้นที่เกี่ยวกับการพัฒนาโรงเรียนผู้สูงอายุโดยใช้ชุมชนเป็นฐานในประเทศไทย มีรายละเอียดดังนี้

1. การพัฒนาอัตลักษณ์ของโรงเรียนผู้สูงอายุ (Uniqueness)

เนื่องจากโรงเรียนผู้สูงอายุแต่ละโรงเรียนในประเทศไทยมีลักษณะที่แตกต่างหลากหลาย ดังนั้นโรงเรียนผู้สูงอายุควรหาอัตลักษณ์ของโรงเรียนผู้สูงอายุ ผ่านการนำทุนของชุมชนมาพัฒนาให้กลายเป็นจุดแข็ง ซึ่งทำให้ภาคีเครือข่ายต้องการเข้ามามีส่วนร่วมกับโรงเรียน รวมถึงการนำผลิตภัณฑ์เฉพาะถิ่นมาผลักดันให้เป็นตัวแทนของอัตลักษณ์ของโรงเรียน เช่น อาหาร ผลิตภัณฑ์จากผ้าขึ้น ผลิตภัณฑ์จักสาน เป็นต้น

2. การพัฒนาโรงเรียนผู้สูงอายุในฐานะของการเป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้ (Learning Space)

เนื่องจากโรงเรียนผู้สูงอายุในลักษณะที่นำชุมชนเป็นฐาน เป็นการพัฒนาโรงเรียนผู้สูงอายุในฐานะพื้นที่แห่งการเรียนรู้ (Learning Space) ที่ไม่หยุดนิ่ง มีการไหลเวียนผ่านการนำทุนทางสังคมภายในชุมชนเข้ามาเป็นกุญแจสำคัญของการเรียนรู้ ยกตัวอย่างเช่น การใช้ทุนทางสังคมด้านสภาพแวดล้อมผ่านการใช้พื้นที่ภายในชุมชนเป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้ ไม่จำเป็นจะต้องติดอยู่กับการเป็นห้องเรียน อาจจะเป็นการเรียนรู้นอกห้องเรียนเป็นหลัก ส่งผลต่อความยืดหยุ่นในการบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุตามลักษณะแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่

3. การเผยแพร่องค์ความรู้ของสมาชิกในโรงเรียนผู้สูงอายุ (Knowledge Dissemination)

การเผยแพร่องค์ความรู้ของสมาชิกในโรงเรียนผู้สูงอายุ สามารถนิยามออกเป็น 2 แบบ ได้แก่ การเผยแพร่องค์ความรู้ของบุคคล และการเผยแพร่องค์ความรู้ของสถาบัน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

3.1 การเผยแพร่องค์ความรู้ของบุคคล โดยการผลักดันนักเรียนผู้สูงอายุในฐานะของผู้รับ กลายเป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ ผ่านการคัดกรองจากข้อมูลประวัติภูมิหลังของนักเรียนผู้สูงอายุ ดังนั้น การนำผู้สูงอายุที่มีองค์ความรู้และความสามารถมาเป็นผู้สอนเป็นอีกวิธีการหนึ่งที่เข้ามาสนับสนุนลักษณะโรงเรียนผู้สูงอายุโดยการนำชุมชนเป็นฐาน

3.2 การเผยแพร่องค์ความรู้ของสถาบัน เป็นพื้นที่เผยแพร่ความรู้ให้กับคนภายในและคนภายนอกชุมชน เนื่องจากแต่ละโรงเรียนมีอัตลักษณ์ที่แตกต่างกัน ดังนั้นควรที่จะมีการสร้างคู่มือที่ทำการอธิบายถึงลักษณะโรงเรียนผู้สูงอายุ เพื่อที่จะเป็นตัวอย่างหรือแนวทางให้กับโรงเรียนผู้สูงอายุแห่งอื่น

4. การมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างโรงเรียนผู้สูงอายุและคนในสังคม (Social Interaction)

การทำงานร่วมมือกันระหว่างผู้สูงอายุภายในโรงเรียนผู้สูงอายุกับคนในสังคม นำไปสู่การสร้างเครือข่ายทางสังคม ดังนั้นการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับสังคมยังมีการปฏิสัมพันธ์มากเท่าไร ความเข้มแข็งและความหลากหลายของเครือข่ายทางสังคมก็ยิ่งมากขึ้นเท่านั้น ซึ่งมีการแบ่งการปฏิสัมพันธ์ผู้สูงอายุกับสังคมออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่หนึ่ง ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับผู้สูงอายุเป็นการให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างผู้สูงอายุ กลุ่มที่สอง ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับชุมชนเป็นการนำบุคคลภายนอกหรือคนกลุ่มวัยอื่นเข้ามามีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนความรู้ ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างวัย (Intergenerational learning) และกลุ่มที่สาม ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับหน่วยงานราชการเป็นการที่หน่วยงานภาครัฐเข้ามาสนับสนุนและการอำนวยความสะดวกของการดำเนินงานของโรงเรียนผู้สูงอายุผ่านงบประมาณ องค์ความรู้ และวิทยากร หากปฏิสัมพันธ์สามารถทำได้ทุกกลุ่มอย่างเข้มแข็งส่งผลให้กลายเป็นการพัฒนาและสร้างประโยชน์ให้กับสังคมได้อย่างยั่งยืน

ดังนั้น การพัฒนารูปแบบของโรงเรียนผู้สูงอายุขึ้นอยู่กับกำเนินงานและจัดการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อความต้องการของผู้สูงอายุในโรงเรียนได้ โดยการดำเนินงานด้วยชุมชนเองจะทำให้เข้าใจความต้องการที่ชัดเจนมากกว่าการทำตามแผนจากหน่วยงานราชการ เนื่องจากบริบทของโรงเรียนผู้สูงอายุในพื้นที่มีความแตกต่างกัน จึงควรใช้วิธีการแจ้งความต้องการการเรียนรู้ของตนเองกับภาคีเครือข่ายต่าง ๆ เพื่อขอความร่วมมือในการหาวิทยากรจิตอาสา ส่วนโครงการต่าง ๆ ที่มาจากภายนอก เป็นการเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาผู้สูงอายุในโรงเรียนให้ดียิ่งขึ้น รวมถึงควรพัฒนาโรงเรียนผู้สูงอายุให้กลายเป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างโรงเรียนผู้สูงอายุกับสังคม

อภิปรายผล

การนำเสนอการอภิปรายผลสำหรับการศึกษาคั้งนี้ ผู้วิจัยนำเสนอการอภิปรายเป็น 3 ส่วนตามวัตถุประสงค์ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. สภาพลักษณะของโรงเรียนผู้สูงอายุในประเทศไทย

จากผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนผู้สูงอายุส่วนใหญ่ก่อตั้งขึ้นโดยมีหน่วยงานในพื้นที่รับผิดชอบ และอยู่ในพื้นที่ที่มีชมรมผู้สูงอายุอยู่แล้ว และเริ่มมีการจัดตั้งในปี พ.ศ. 2559-2560 ซึ่งสอดคล้องกับระยะเวลาที่รัฐบาลให้การส่งเสริมการจัดตั้งศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ (ศพอส.) ทั้งนี้หน่วยงานในพื้นที่รับผิดชอบการดูแลโรงเรียนผู้สูงอายุในรูปแบบที่แตกต่างกัน ซึ่งส่งผลถึงสถานที่ตั้งของโรงเรียน เช่น หากมีโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลดูแลสถานที่ตั้งจะอยู่ในพื้นที่ใกล้กับโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล หากเป็นการดูแลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ตั้งของโรงเรียนจะอยู่ในองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) หรือเทศบาลนั้น ๆ โดยใช้อาคารร่วมกับหน่วยงานที่ดูแล

สภาพลักษณะของโรงเรียนผู้สูงอายุจากผลการสำรวจทั่วประเทศ มีความใกล้เคียงกับโรงเรียนผู้สูงอายุต้นแบบที่ประสบความสำเร็จที่ผู้วิจัยทำการลงพื้นที่ใน 4 ภาค กล่าวคือ การให้ความสำคัญกับการปรับพื้นที่ให้เหมาะสมกับการใช้งานของผู้สูงอายุ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นอาคารชั้นเดียว เนื่องจากความปลอดภัยของนักเรียนผู้สูงอายุ

ในการดำเนินงานของโรงเรียนผู้สูงอายุ ส่วนใหญ่มีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้การสนับสนุน ประกอบกับการมีผู้นำ/ผู้บริหารโรงเรียนที่มีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาทำให้โรงเรียนสามารถมีการดำเนินงานได้อย่างมีเป้าหมาย และสามารถจัดกิจกรรมได้อย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานที่สนับสนุนบุคลากรมาเป็นวิทยากรให้กับโรงเรียน ได้แก่ รพ.สต. และ กศน. ในบางพื้นที่มีการเชิญปราชญ์ชาวบ้านมาเป็นวิทยากรด้านวัฒนธรรม นันทนาการ และการถ่ายทอดภูมิปัญญา ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องพุดมพลัง (Active Aging) ที่ให้ความสำคัญกับการให้ผู้สูงอายุได้มีส่วนร่วม เป็นผู้ที่มีสุขภาพที่ดี และมีความปลอดภัยในชีวิต นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานที่สนับสนุนบุคลากร มาเป็นวิทยากรให้กับโรงเรียน ได้แก่ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) และศูนย์การศึกษาชนอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

2. องค์ประกอบและรูปแบบของโรงเรียนผู้สูงอายุที่ประสบความสำเร็จ

จากผลการศึกษาขององค์ประกอบที่เกิดขึ้นทั้ง 10 ด้าน ได้แก่ (1) มีความเข้มแข็งของกลุ่ม แกนนำ และสมาชิก (2) มีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย (3) มีเป้าหมายร่วมกัน (4) มีกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง หลากหลาย (5) มีกองทุน งบประมาณ (6) มีการบริหารจัดการที่ดี มีการจัดการตนเอง (7) มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (8) มีความเกื้อกูล สามัคคี ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (9) มีคุณค่า ได้รับการยกย่อง มีส่วนร่วมทำประโยชน์ต่อชุมชน และ (10) มีการถ่ายทอดประสบการณ์ สืบสาน ภูมิปัญญาท้องถิ่นสำหรับ จะเห็นได้ว่าเน้นไปที่การบริหารจัดการโรงเรียน และคุณลักษณะที่พึงสังเกตได้จากกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้พัฒนาตนเองไปพร้อมกับการพัฒนาโรงเรียนและชุมชน

โรงเรียนผู้สูงอายุในประเทศไทยที่ประสบความสำเร็จ ผู้นำและคณะกรรมการทำงานด้วยความมีจิตอาสา และมีความพยายามแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง เช่น ปรับวิธีการหางบประมาณจากการขอความร่วมมือทั้งจากภาคีเครือข่ายภาครัฐ การเขียนขอทุนสนับสนุนโครงการต่าง ๆ การนำผลิตภัณฑ์จากฝีมือของผู้สูงอายุขายเพื่อหาทุนในการจัดการโรงเรียน ทั้งนี้ทำให้เกิดรูปแบบของโรงเรียนที่พบในงานวิจัย 3 รูปแบบ คือ (1) ชุมชนจัดการตนเอง (2) พึ่งพาหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ ได้แก่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กศน. และสำนักงานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด และ (3) แบบบูรณาการ คือใช้ทั้งการจัดการและดำเนินการด้วยตนเองร่วมกับการมีหน่วยงานภาครัฐช่วยสนับสนุน ซึ่งตามองค์ประกอบจากผลการวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้มีการตรวจสอบกับผู้เชี่ยวชาญจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่ทำงานร่วมกับโรงเรียนผู้สูงอายุต่างมีความเห็นตรงกันว่าหากต้องการให้โรงเรียนผู้สูงอายุประสบความสำเร็จ องค์ประกอบทั้งหมดล้วนเป็นปัจจัยสำคัญ

เพราะเป็นทั้งหัวใจของการบริหารจัดการ และการแสดงถึงความพร้อมของทุนทางสังคมในการจัดการ
โรงเรียนผู้สูงอายุ

3. การพัฒนารูปแบบโรงเรียนผู้สูงอายุในประเทศไทย

จากผลการวิจัยในพื้นที่เกี่ยวกับการพัฒนาโรงเรียนผู้สูงอายุโดยใช้ชุมชนเป็นฐานในประเทศไทย
สอดคล้องกับรูปแบบการพัฒนา 4 ด้าน ซึ่งสามารถอภิปรายในแต่ละประเด็นได้ดังต่อไปนี้

1. การพัฒนาอัตลักษณ์ของโรงเรียนผู้สูงอายุ (Uniqueness) เป็นการพัฒนาโรงเรียนผู้สูงอายุโดย
ใช้ทุนทางสังคมที่มีในพื้นที่ชูความโดดเด่นของผู้สูงอายุที่อยู่ในโรงเรียน ให้ความสำคัญกับทรัพยากรที่มีอยู่ในตัว
ผู้สูงอายุ ชุมชน กลุ่ม/องค์กรบูรณาการเพื่อให้เกิดผลที่มีคุณค่าสำหรับการพัฒนาโรงเรียนผู้สูงอายุ และเป็น
การผลักดันให้เกิดภาพจำของโรงเรียนผู้สูงอายุของตนเอง เช่น วงดนตรีพื้นเมืองภาคเหนือ การแสดงรำโนราห์
 เป็นต้น

2. การพัฒนาโรงเรียนผู้สูงอายุในฐานะของการเป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้ (Learning Space) โดย
ใช้แนวคิดของการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อให้ได้รับการศึกษาทุกช่วงเวลาตลอดชีวิต และสำหรับผู้สูงอายุบางคน
โรงเรียนผู้สูงอายุนั้นเป็นการเติมเต็มการศึกษาที่ขาดหายไปในช่วงวัยเรียน ซึ่งการเรียนรู้ในวัยสูงอายุนี้นั้นให้
เกิดการเรียนรู้เชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน ใช้พื้นที่ภายในชุมชนเป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้ ทำให้การบริหาร
จัดการโรงเรียนผู้สูงอายุแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่

3. การเผยแพร่องค์ความรู้ของสมาชิกในโรงเรียนผู้สูงอายุ (Knowledge Dissemination) เพื่อเป็น
การสร้างคุณค่าของผู้สูงอายุ เห็นว่าตนเองยังประโยชน์แก่ผู้อื่นด้วยการรับบทบาทเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ทั้ง
กับผู้สูงอายุท่านอื่น การถ่ายทอดระหว่างรุ่นสู่รุ่นในชุมชน และการถ่ายทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาต่อ
บุคคลอื่น ดังนั้นในการพัฒนาควรที่จะมีการสร้างคู่มือเพื่อที่จะเป็นตัวอย่างหรือแนวทางให้กับโรงเรียน
ผู้สูงอายุแห่งอื่น

4. การมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างโรงเรียนผู้สูงอายุและคนในสังคม (Social Interaction) เป็นการ
สร้างเครือข่ายทางสังคม โดยปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับสังคมยังมีการปฏิสัมพันธ์มากเท่าไร ความ
เข้มแข็งและความหลากหลายของเครือข่ายทางสังคมยิ่งมากขึ้น ดังนั้นเพื่อเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็ง
ของทุนทางสังคมและเครือข่ายต่าง ๆ การทำให้โรงเรียนผู้สูงอายุเป็นสถานที่เอื้อในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดี
ในสังคม ทั้งในเชิงพื้นที่ในการแลกเปลี่ยนความรู้ และในเชิงบทบาทในการเชื่อมต่อความสัมพันธ์ระหว่าง
บุคคล ชุมชน และหน่วยงานต่าง ๆ จึงเป็นการพัฒนาโรงเรียนผู้สูงอายุให้เข้มแข็งมากขึ้น

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนหรือที่มีส่วนรับผิดชอบโรงเรียนผู้สูงอายุในท้องถิ่นสามารถนำข้อมูลที่ได้จากข้อค้นพบในงานวิจัยนี้ไปใช้วางแผนการทำงาน และกำหนดเป็นนโยบายสำหรับโรงเรียนผู้สูงอายุในพื้นที่ได้ โดยประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับสถานการณ์และบริบทพื้นที่

2. หน่วยงานภาครัฐ สามารถนำข้อมูลลักษณะของโรงเรียนผู้สูงอายุในประเทศไทยไปใช้ในการออกแบบหรือสร้างนโยบายที่สอดคล้องกับลักษณะของโรงเรียนผู้สูงอายุได้ ได้แก่ การให้ความสำคัญกับพื้นที่จัดการเรียนรู้ในโรงเรียน การสนับสนุนสิ่งอำนวยความสะดวกในโรงเรียนให้เหมาะสมกับผู้สูงอายุ รวมทั้งการกำหนดงบประมาณสนับสนุนกิจกรรมและการดำรงอยู่ของโรงเรียนผู้สูงอายุ

ข้อเสนอแนะสำหรับผู้จัดโรงเรียนผู้สูงอายุ

1. การสร้างความเข้มแข็งให้ผู้สูงอายุพัฒนาตนเองและสามารถจัดการตนเองได้เป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาโรงเรียน หากในโรงเรียนมีเฉพาะผู้นำที่เข้มแข็ง แต่ไม่มีผู้สูงอายุหรือหน่วยงานในท้องถิ่นให้การสนับสนุนก็ไม่สามารถทำให้โรงเรียนผู้สูงอายุประสบความสำเร็จ

2. การพัฒนาโรงเรียนผู้สูงอายุไม่ควรนำงบประมาณเป็นที่ตั้งเสมอไป การปรับนำเอาทุนในสังคมที่มี เช่น บุคลากร ทรัพยากรต่าง ๆ มาใช้ประโยชน์จะทำให้โรงเรียนสามารถจัดกิจกรรมได้อย่างต่อเนื่องมากขึ้น และทำให้ผู้สูงอายุเห็นความสำคัญของการมาโรงเรียนผู้สูงอายุ

3. สำหรับหน่วยงานภาครัฐที่จัดโรงเรียนผู้สูงอายุ ควรบรรจวาระเกี่ยวกับการพัฒนาผู้สูงอายุให้อยู่ในแผนการดำเนินงานรายปีของหน่วยงาน เพื่อให้สามารถจัดสรรทรัพยากรต่าง ๆ ใช้ในการทำงานด้านนี้ได้ รวมทั้งควรเน้นกิจกรรมที่ให้ผู้สูงอายุได้แสดงออกถึงคุณค่าที่มีในสังคม เช่น การนำผู้สูงอายุไปร่วมกิจกรรมของพื้นที่หรือในระดับจังหวัด

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

เนื่องจากงานวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยแบบภาคตัดขวาง (Cross-Sectional Study) ที่ศึกษาเฉพาะโรงเรียนผู้สูงอายุที่ประสบความสำเร็จแล้ว ส่งผลให้ไม่พบปัจจัยที่ส่งผลให้โรงเรียนผู้สูงอายุไม่ประสบความสำเร็จ ดังนั้นในการทำวิจัยครั้งต่อไปควรมีการศึกษาวิจัยแบบติดตามระยะยาว (Longitudinal Study) เพื่อให้ทราบถึงปัจจัยที่ขัดขวางการพัฒนาโรงเรียนผู้สูงอายุที่ประสบความสำเร็จ

บรรณานุกรม

กรมกิจการผู้สูงอายุ. 2562. *มาตรการขับเคลื่อนระเบียบวาระแห่งชาติ เรื่องสังคมสูงอายุ (ฉบับปรับปรุง)*.

กรุงเทพฯ: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. 2560. *ยกระดับโรงเรียนผู้สูงอายุเตรียมพร้อมรับสังคม*

ชรา. สืบค้นเมื่อ 16 ตุลาคม 2561, จาก <https://bit.ly/2qeqG7s>

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2561. *ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ.2561 – 2580*.

สืบค้นเมื่อ 16 ตุลาคม 2561, จาก <https://bit.ly/30wSbGX>